

Wetenschapswinkel

Greenpoint Sonsbeek

Bezoekerscentrum Sonsbeek als initiator, facilitator en organisator voor het ontwikkelen, ontsluiten en verbinden van kennis in lokale groene netwerken

Prof. Dr. Ir. Kris van Koppen en Ir. Astrid Hendriksen

rapport 305
januari 2014

WAGENINGEN UR
For quality of life

Wetenschapswinkel

Greenpoint Sonsbeek

Bezoekerscentrum Sonsbeek als initiator, facilitator en organisator voor het ontwikkelen, ontsluiten en verbinden van kennis in lokale groene netwerken

Prof. Dr. Ir. Kris van Koppen en Ir. Astrid Hendriksen

rapport 305
januari 2014

WAGENINGEN UR
For quality of life

Colofon

Titel	Greenpoint Sonsbeek; Bezoekerscentrum Sonsbeek als initiator, facilitator en organisator voor het ontwikkelen, ontsluiten en verbinden van kennis in lokale groene netwerken
Trefwoorden Keywords	Groene netwerken, groene kennis, lokaal samenwerken Green point, green knowledge, network, informal organization, local cooperation
Opdrachtgever	Bezoekerscentrum Sonsbeek Arnhem
Projectuitvoering	Ir. Astrid Hendriksen, Prof. Dr. Ir. Kris van Koppen, Tom Belzer en Joeri Versteegen
Projectcoördinatie	Ir. Astrid Hendriksen, Mixed Methods
Financiële ondersteuning	Wageningen UR, Wetenschapswinkel
Begeleidingscommissie	Prof. Dr. Ir. Kris van Koppen (Wageningen UR) Jeroen van Voskuilen, Anne ten Brummelhuis, Willem Hoeffnagel (Bezoekerscentrum Sonsbeek) Saskia van Daalen (IVN Consulent Provincie Gelderland, Kring van Gelderse bezoekerscentra landelijk netwerk bezoekerscentra Jeroen Glissenaar (Beheerder monumentale parken en projectleider Urban Forestry gemeente Arnhem) Lèneke Pfeiffer-Vermeer (Wageningen UR, Wetenschapswinkel)

Fotoverantwoording	De foto's, kaartjes en figuren zijn vervaardigd door de auteurs of de meewerkende studenten, tenzij anders aangegeven
Lay-out en omslagontwerp	Wageningen UR, Communication Services
Druk	RICOH, 's-Hertogenbosch
Bronvermelding	Verspreiding van het rapport en overname van gedeelten eruit wordt aangemoedigd, mits voorzien van deugdelijke bronvermelding
ISBN	978-94-6173-876-9

Wageningen UR, Wetenschapswinkel rapport 305

Greenpoint Sonsbeek

Bezoekerscentrum Sonsbeek als initiator, facilitator en organisator voor het ontwikkelen, ontsluiten en verbinden van kennis in lokale groene netwerken

Rapportnummer 305

Prof. Dr. Ir. Kris van Koppen, Ir. Astrid Hendriksen, Wageningen, januari 2014

Bezoekerscentrum Sonsbeek

Jeroen Voskuilen, directeur
Zijpendaalseweg 24a
6814 CL Arnhem
(026) 44 506 60/06-20425247
www.bezoekercentrumsonsbeek.nl

Het Bezoekerscentrum Sonsbeek is het ideale startpunt voor een kennismaking met de parken en andere natuurgebieden in Arnhem. Er wordt informatie gegeven over de natuur in en om Arnhem. Daarnaast organiseert het bezoekerscentrum tentoonstellingen, wandelingen en tal van andere activiteiten voor verschillende doelgroepen. In de meerjarenvizie 2010-2015 van het Bezoekerscentrum Sonsbeek is de ambitie opgenomen om hét kenniscentrum te worden op het gebied van 'Groen' in Arnhem.

Wageningen University, leerstoelgroep Milieubeleid

Postbus 8130
6700 EW Wageningen
(0317) 48 44 52
office.enp@wur.nl
www.enp.wur.nl

De leerstoelgroep Milieubeleid is een internationaal toonaangevend expertise centrum binnen de milieu- en sociale wetenschappen.

Wageningen UR, Wetenschapswinkel

Postbus 9101
6700 HB Wageningen
(0317) 48 39 08
wetenschapswinkel@wur.nl

Maatschappelijke organisaties zoals verenigingen en belangengroepen, die niet over voldoende financiële middelen beschikken, kunnen met onderzoeksvragen terecht bij de Wageningen UR, Wetenschapswinkel. Deze biedt ondersteuning bij de realisatie van onderzoeksprojecten. Aanvragen moeten aansluiten bij de werkgebieden van Wageningen UR: duurzame landbouw, voeding en gezondheid, een leefbare groene ruimte en maatschappelijke veranderingsprocessen.

Inhoud

Voorwoord	7
Samenvatting	9
Summary	10
1 Projectkader	11
1.1 Aanleiding	11
1.2 Bezoekerscentrum Sonsbeek	11
1.3 Projectdoel en onderzoeksvragen	12
1.4 Werkwijze	12
2 Inspirerende voorbeelden van groene activiteiten in de stedelijke omgeving	15
2.1 Creatief Beheer: Proefpark de Punt	15
2.2 Uit je eigen stad	16
2.3 Landelijk Strijp	16
2.4 Transition town Deventer: Bijenlint	17
2.5 EVA centrum	18
2.6 Amelisweerd en Rhijnauwen	19
2.7 Clissold Park	20
2.8 Natuur- en Milieu Educatie centrum Ter Kleef	20
2.9 Kansen en Knelpunten in lokale groene netwerken	21
3 De sociale dynamiek van netwerken en van informele organisaties	23
3.1 Inzichten uit studentenonderzoek	23
3.2 Groene netwerken	23
3.2.1 Lokaal samenwerken binnen een netwerkstructuur	24
3.3 Professionaliseren binnen een informele organisatie	25
4 Greenpoint Sonsbeek in de ogen van de gemeente Arnhem	27
4.1 Greenpoint Sonsbeek, de bouwstenen	27
4.1.1 Het ontwikkelen van groene kennis rondom actuele thema's	27
4.1.2 Het ontsluiten van groene kennis voor verschillende doelgroepen	28
4.1.3 Het verbinden van verschillende soorten kennis	28
5 Conclusie - 'lessons learnt'	29
Bronnen	30

Voorwoord

Bezoekerscentrum Sonsbeek heeft de vraag opgeworpen of zij de rol van kenniscentrum over het stedelijk groen in Arnhem zou kunnen oppakken en hoe zij dat zou kunnen vormgeven.

De vraag is makkelijker gesteld dan beantwoord. Daarom heeft het bezoekerscentrum de vraag neergelegd bij de wetenschapswinkel van de Wageningen UR.

Verscheidene studenten en medewerkers hebben bijgedragen aan het beantwoorden van deze onderzoeksvraag.

Met als resultaat een aantal aanbevelingen waar het bezoekerscentrum mee aan de slag kan gaan. Een startdocument waar het bezoekerscentrum samen met partijen uit de stad en de gemeente een antwoord op moet gaan geven.

Gezien de ontwikkelingen op het gebied van groen en duurzaamheid in de stad kan het bezoekerscentrum een centrale rol spelen. Het bezoekerscentrum is de ideale plek om inwoners en andere belangstellenden over deze ontwikkelingen te informeren.

Voorop staat dat kennisdelen, kennis ontsluiten en versterking van het lokale groen netwerk belangrijke factoren van succes zijn. Ik wens het Bezoekerscentrum Sonsbeek veel succes met de uitwerking.

Margreet van Gastel
Wethouder milieu, RO en Openbare Ruimte

Samenvatting

Het bezoekerscentrum Sonsbeek, gelegen in een historisch landschapspark in Arnhem, heeft de afgelopen jaren, met de hulp van vele vrijwilligers, tal van groene activiteiten opgezet en uitgevoerd. Ondanks het succes van de activiteiten en de populariteit van het park voelt het geheel als los zand. Er is behoefte aan een heldere rol voor het bezoekerscentrum als initiator, facilitator en organisator. Tegen die achtergrond heeft het bezoekerscentrum Sonsbeek aan de Wetenschapswinkel Wageningen UR gevraagd mogelijkheden te onderzoeken om zich te ontwikkelen tot een 'Greenpoint'; een plek waar groene kennis wordt bijeengebracht en verspreid en die een proeftuin vormt voor groene innovaties.

Om van dit 'Greenpoint' een succes te maken wordt in dit onderzoeksproject gezocht naar antwoorden op de volgende vragen:

- 1 Wat is er nodig om het bezoekerscentrum Sonsbeek tot een Greenpoint om te vormen? (initiator)
- 2 Hoe kan het Greenpoint 'spin in het web' worden bij het begeleiden van processen en activiteiten (facilitator)
- 3 Wat is de meest geschikte organisatievorm voor het initiëren en faciliteren van een Greenpoint (organisator)

Het rapport beschrijft een aantal 'best practices'; inspirerende projecten en activiteiten gerelateerd aan 'groen in de stad'. Bezoekerscentrum Sonsbeek kan inspiratie opdoen en lessen trekken uit de kansen en knelpunten van deze 'best practices'. Uit de analyse van de 'best practices' en de interviews die gehouden zijn met vertegenwoordigers van deze bestaande projecten zijn twee overkoepelende thema's geselecteerd:

- Netwerken: het succes van een Greenpoint is in sterke mate afhankelijk van lokale samenwerkingsrelaties binnen een netwerkstructuur.
- Informele organisaties: het bezoekerscentrum Sonsbeek wordt gekenmerkt door een grote inzet van vrijwilligers, deels op informele wijze georganiseerd en zal om de rollen te vervullen die horen bij een Greenpoint moeten professionaliseren in haar vrijwilligersbeleid.

De 'lessons learnt' die uit dit onderzoeksproject getrokken kunnen worden zijn dat:

- 1 Het van wezenlijk belang is dat er formele en informele lokale samenwerkingsverbanden worden gesloten met andere (groene) groepen om het succesvol initiëren van activiteiten en kennis een duurzaam karakter te geven.
- 2 De huidige focus op het sluiten van onverwachte coalities meer uitgebuit kan worden.
- 3 De locatie en de activiteitenwaaier van het bezoekerscentrum Sonsbeek een geschikte thuisbasis voor het faciliteren van groene initiatieven vormt maar om de stap naar Greenpoint te kunnen maken is een gedegen bedrijfsplan noodzakelijk.
- 4 Om het huidige vrijwilligersbeleid te professionaliseren het arrangementenmodel kansen biedt.

Summary

The visitor centre Sonsbeek is situated in a historical landscape park in the green city of Arnhem. In recent years the visitor's arranged and accomplished countless green activities with the assistance of many volunteers. In spite of the success of the activities and the popularity of the park as a whole the activities feel like loosely knit. There is a need for a clear role for the visitor centre Sonsbeek willing to act as an initiator, facilitator and organiser. Against this background, the visitor centre Sonsbeek asked the Science shop Wageningen UR to investigate the possibilities for developing a 'Green Point', a place where green knowledge is gathered and presented and where green innovations occur.

To make a success of this 'Green Point' the following questions are answered in this research project:

- 1 What is needed for the visitor center Sonsbeek to become a Greenpoint? (initiator)
- 2 What is needed for the visitor center Sonsbeek to become the 'spider in the web' in guiding green processes and activities (facilitator)
- 3 What is the most suitable organization for initiating and facilitating a Greenpoint (organizer)

This report describes a number of best practices, inspiring projects and activities related to 'green in the city'. The visitor center Sonsbeek can find inspiration and learn from the opportunities and constraints of these best practices. From the analysis of the best practices and of the interviews held with representatives of these existing projects, two overarching themes were selected:

- Networking: the success of a Greenpoint largely depends on local cooperative relationships within a network.
- Informal organizations: the Visitor center Sonsbeek is characterized by a large commitment of volunteers. To fulfill the requirements that belong to a Greenpoint, tasks, roles and responsibilities must be professionalized.

The lessons learned that can be drawn from this research are:

- 1 It is essential that formal and informal local partnerships are concluded with other (green) groups.
- 2 The current focus on closing unexpected coalitions can be exploited further.
- 3 The location and the activities range from the visitor center Sonsbeek tend to be a convenient base for facilitating green initiatives; for transformation into a Greenpoint a sound business plan is crucial.
- 4 To professionalize the current informal organization, the 'arrangement model' offers opportunities

---

1 Projectkader

1.1 Aanleiding

De stad Arnhem, in 2009 uitgeroepen tot 'groenste stad van Europa', is trots op het vele groen in en om de stad. Groen is een trekpleister voor bezoekers, inwoners en bedrijven. In Arnhem zijn talloze initiatieven, organisaties, bedrijven en groepen actief en geïnteresseerd in het groen in de stad (www.arnhemsegroeneagenda.nl). Er bestaan vele samenwerkingsverbanden tussen de gemeente en diverse organisaties om het groen in de stad verder te ontwikkelen. De gemeente Arnhem werkt met het 'urban forestry' concept. Dit concept heeft een strategische 'stadswijde' visie die gecombineerd wordt met concrete acties en projecten op lokaal niveau. Beleid, ontwerp, beheer en gebruik zijn nauw met elkaar verbonden. Groene kennis en de toepassing hiervan in de stedelijke omgeving wordt gemobiliseerd door het betrekken van burgers bij het vergroenen van hun omgeving. Kernthema's zijn participatie, betrokkenheid en verantwoordelijkheid als het gaat om de groene omgeving en nieuwe kennis van groentoeappingsmogelijkheden (www.groenkennisnet.nl). Daarnaast is Arnhem actief betrokken bij het landelijke kennisnetwerk Groen en de Stad. Dit is op initiatief van het voormalige Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit in 2007 gestart omdat kennis over de waarde van groen voor maatschappelijke opgaven voortdurend toeneemt, maar tegelijkertijd is versnipperd over instituten, overheden, bedrijven en adviesbureaus. Het kennisnetwerk brengt deze kennis samen, maakt de informatie toegankelijk en bevordert contact tussen personen en organisaties. Centraal kennispunt van het netwerk is de website www.groenendestad.nl. Dit online platform biedt informatie over de belangrijkste onderzoeken en voorbeeldprojecten, levert praktische handreikingen en geeft een overzicht van evenementen alsook van de mensen die hun ervaring en ideeën op dit gebied willen uitwisselen. Kernthema's zijn: Gezondheid 'groen biedt ontspanning en verlaagt stress'; Leefbaarheid 'groen draagt bij aan sociale cohesie'; Economie 'groen zorgt voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat'; Milieu 'groen verbetert het stadsklimaat'; en Natuur 'groen verbetert het landschap en voorkomt verrommeling van de ruimtelijke omgeving'. Mede door de proactieve opstelling van Arnhem als het gaat om 'groen in & om de stad' kan gesteld worden dat er in Arnhem veel kennis beschikbaar is, maar ook dat deze kennis is versnipperd en daardoor voor verschillende doelgroepen moeilijk toegankelijk. Het is nodig om deze kennis beter bijeen te brengen en toegankelijk te maken voor betrokkenen. Tegen die achtergrond heeft het Bezoekerscentrum Sonsbeek in Arnhem (www.bezoekerscentrumsonsbeek.nl) de ambitie een spilfunctie te vervullen in het opsporen, verbinden en doorgeven van kennis rond het thema 'groen in de stedelijke omgeving'. Het Bezoekerscentrum Sonsbeek heeft aan de Wetenschapswinkel Wageningen gevraagd om de mogelijkheden daartoe te onderzoeken.

1.2 Bezoekerscentrum Sonsbeek

Het Bezoekerscentrum Sonsbeek (www.bezoekerscentrumsonsbeek.nl) is het ideale startpunt voor een kennismaking met de parken en andere natuurgebieden in Arnhem. Groene activiteiten die georganiseerd worden door het bezoekerscentrum Sonsbeek zijn natuur-educatie voor kinderen, informatievoorziening over parken en natuurgebieden in en om Arnhem; groencafés waar gediscussieerd wordt over actuele groene thema's en het opzetten van een boomgaard met traditionale lokale fruitrassen. Daarnaast organiseert het bezoekerscentrum tentoonstellingen, wandelingen en tal van andere activiteiten voor verschillende doelgroepen.

In de meerjarenvizie 2010-2015 van het Bezoekerscentrum Sonsbeek is de ambitie opgenomen om hét kenniscentrum te worden op het gebied van 'Groen' in Arnhem: 'In 2015 wordt het Bezoekerscentrum Sonsbeek herkend als de spin in het web van 'Groen' in Arnhem. Dit doet zij in de rol van initiator,

---

facilitator en organisator.' Met andere woorden: het Bezoekerscentrum wordt een 'Greenpoint': een plek waar groene kennis wordt bijeengebracht, ontwikkeld en verspreid, en die een proeftuin vormt voor groene innovaties.

1.3 Projectdoel en onderzoeksvragen

Het Bezoekerscentrum Sonsbeek heeft de ambitie om een 'Greenpoint' op het gebied van 'groen in de stad' te worden. Opvallend is de enorme hoeveelheid groene initiatieven die zich afspelen in & rondom Arnhem en de diversiteit van de verschillende stakeholdergroepen die daarbij betrokken zijn. De 'succesvolle' initiatieven kunnen verspreid over diverse websites worden bekeken. Het Bezoekerscentrum Sonsbeek wil meer zijn dan een 'nieuw platform' waar verzamelde groene kennis gelezen en gedeeld kan worden. Als overkoepelend projectdoel sluit het bezoekerscentrum aan bij de doelstelling van de Groen Agenda van de gemeente Arnhem: 'Met de groene agenda benoemen we de groene Thema's, die voor Arnhem een (toegevoegde) waarde hebben. Zoals gezegd bekijken we in de volle breedte het begrip groen. Het is een lijst van onderwerpen en thema's die een bijzondere (meer) waarde zijn of kunnen worden voor de stad zelf en haar inwoners en bezoekers.' In haar rol van initiator wil het Bezoekerscentrum Sonsbeek op innovatieve wijze groene kennis ontwikkelen door onverwachte samenwerkingsverbanden tussen burgers, beleidmakers, organisaties, bedrijfsleven en kennisinstellingen te smeden en een proeftuin te bieden waarin groene innovaties een kans krijgen. Als facilitator is het Bezoekerscentrum Sonsbeek spin in het web van dit Greenpoint en in staat om in gang gezette processen en activiteiten tot een gewenst resultaat te begeleiden. Het opzetten van een Greenpoint vereist van het Bezoekerscentrum Sonsbeek uiteraard ook een zekere mate van organisatieniveau en organisatievorm.

Om van dit Greenpoint een succes te maken wordt in dit onderzoeksproject gezocht naar antwoorden op de volgende vragen:

- 1 Wat is er nodig om het Bezoekerscentrum Sonsbeek tot een Greenpoint om te vormen? (initiator)
- 2 Hoe kan het Greenpoint 'spin in het web' worden bij het begeleiden van processen en activiteiten? (facilitator)
- 3 Wat is de meest geschikte organisatievorm voor het initiëren en faciliteren van een Greenpoint? (organisator)

1.4 Werkwijze

Dit Wetenschapswinkel onderzoeksproject is uitgevoerd door MixedMethods in samenwerking met de leerstoelgroep Milieubeleid van Wageningen University. Regelmatig hebben bijeenkomsten plaatsgevonden met de directeur van het Bezoekerscentrum Sonsbeek, leden van de begeleidingscommissie en met Kris van Koppen, expert op het gebied van 'nature conservation policy, environmental policy, social learning' en werkzaam bij de leerstoelgroep Milieubeleid Wageningen University. Twee MSc-studenten van Wageningen University hebben meegewerkt aan dit Wetenschapswinkel project. Joeri Versteegen heeft onderzoek verricht naar lokale vergroeningsinitiatieven in Nederland en Tom Belzer heeft onderzocht hoe de informele organisatie in het Bezoekerscentrum Sonsbeek functioneert. Kris van Koppen heeft beide MSc studenten begeleid. Suzanne Maas is na haar afstuderen samen met Kris van Koppen op zoek gegaan naar 'best practices' op het gebied van 'groen in de stad'. Erik Heijmans, werkzaam bij de leerstoelgroep International Land- & Watermanagement Wageningen University heeft kwalitatieve interviews gehouden met lokale beleidsmakers.

Hoofdstuk 2 beschrijft een aantal 'best practices': inspirerende projecten en activiteiten gerelateerd aan 'groen in de stad'. De projecten worden voorgesteld door hun concept – missie, visie en werkwijze – te presenteren. Vervolgens wordt een overzicht gegeven van de kansen en de knelpunten die zich hebben voorgedaan in de opzet en bij de uitvoering van deze lokale groene netwerken.

Bezoekerscentrum Sonsbeek kan inspiratie putten uit de voorbeelden en lessen trekken uit de kansen en knelpunten van bestaande projecten. Voor het vinden van interessante vergelijkbare projecten is gebruik gemaakt van literatuuronderzoek, gecombineerd met de sneeuwbal-methode. Met vertegenwoordigers van deze projecten zijn interviews gehouden.

Hoofdstuk 3 werkt de thema's 'netwerken' en 'informele organisaties' uit en geeft een beknopte analyse van de sociale dynamiek van netwerken en van informele organisaties die kunnen leiden tot een beter begrip van de positie van Bezoekerscentrum Sonsbeek.

Hoofdstuk 4 focust op de casus Bezoekerscentrum Sonsbeek Arnhem en richt zich met name op de ambitie van het bezoekerscentrum Sonsbeek om activiteiten en kennis omtrent 'groen in de stad' te initiëren, faciliteren en organiseren. De bouwstenen voor een Greenpoint zijn met behulp van een analyse van de 'best practices' en de analyse van de kwalitatieve interviews geïdentificeerd. Deze bouwstenen geven het Bezoekerscentrum Sonsbeek handvatten om de stap van Bezoekerscentrum naar Greenpoint te zetten.

Hoofdstuk 5 toont de 'lessons learnt' om de stap van Bezoekerscentrum naar Greenpoint succesvol te kunnen maken.

---

2 Inspirerende voorbeelden van groene activiteiten in de stedelijke omgeving

In dit hoofdstuk worden 'best practices' gepresenteerd: inspirerende projecten en activiteiten gerelateerd aan 'groen in de stad'. Uit elk van de projecten pakken we enkele inspirerende inzichten op.

2.1 Creatief Beheer: Proefpark de Punt

Creatief Beheer is een organisatie die werkt aan onderhoud en ontwikkeling van wijken en het dagelijks beheer van buitenruimte in achterstandswijken in Rotterdam. Creatief beheer doet dat middels de creatief beheer methode, waar hun naam aan ontleend is. Hiermee bedoelen de oprichters van Creatief Beheer 'ontwikkeling door beheer', waarin het groen centraal staat en mensen in de wijk meewerken aan hun eigen buitenruimte. Er is sprake van organische ontwikkeling, waarbij projecten klein beginnen en langzaam uitgroeien, meer ruimte gaan omvatten en waarin meer deelnemers gaan participeren. Participatie is een van de kernwaarden van Creatief Beheer: buurtbewoners worden door nieuwe participatiemethoden, waarin meewerken en meedoen centraal staan, betrokken bij de ontwikkeling van hun buitenruimte: de uiteindelijke gebruikers worden vanaf het begin geactiveerd en geïnspireerd om het nieuwe groen te gebruiken en beheren. Creatief Beheer heeft verschillende projecten opgezet in Rotterdam, zoals *Proefpark de Punt*, een tijdelijk buurtpark in Bospolder, dat wordt voortgezet in het Dakpark; de *Ecowijken*: Oleanderbuurt en Afrikaanderwijk; en de *Buitenplaats Spangen* waar een verlaten Spoordijk wordt omgetoverd in een verbindend wijk-park. Creatief Beheer is ook de bedenker van 'De Tuinman (m/v) in de Wijk': een professional die de leiding heeft in een park en fysieke en sociale doelen verbindt.

Creatief Beheer is gestart met Proefpark de Punt in 2004 naar aanleiding van een verzoek van de gemeente om 'iets leuks' te doen met een in ongebruik geraakte buitenruimte in de wijk. Het tijdelijke park is ontwikkeld rondom het thema 'landleven in de stad', met natuurlijke speel- en recreatiemogelijkheden, volkstuintjes, en educatieprogramma's voor de plaatselijke jeugd. Proefpark de Punt werd in 2005 bekroond tot 'Meest Kindvriendelijke Project van Nederland'.

Alhoewel het park is ontwikkeld in opdracht van de gemeente, heeft Creatief Beheer de vrijheid om zelf eigen plannen uit te voeren met een minimum budget van 50.000 euro per jaar dat ter beschikking is gesteld door de gemeente uit publiek-private samenwerking. Ook wordt budget gegenereerd door cofinanciering via woningcoöperaties, gemeente en zorgverzekeraars. De oprichters van Creatief Beheer zijn echter van mening dat met minder middelen vaak betere resultaten behaald worden: mensen worden creatiever en inventiever (Bergmans, 2010). De projecten betalen zichzelf ook terug, door de winst uit verminderd vandalisme, een daling van de kosten voor zorg en welzijn, en stijging van de waarde van vastgoed (Keijzer & Biemans, 2012). Naast communicatie in de fysieke buitenruimte speelt een groot deel van de communicatie tussen projectleiding, buurtbewoners en andere participanten zich online af. Daarvoor is het internetplatform Antenne Rotterdam in het leven geroepen, een plek waar artikelen, foto's en video's gedeeld worden om iedereen op de hoogte te houden, op een aansprekende wijze middels korte, duidelijke berichtjes van een 'razende reporter' (Keijzer & Biemans, 2012; Website Creatief Beheer).

Inspirerende inzichten:

- Betrek burgers langs creatieve wegen.
  - Begin klein en laagdrempelig.
  - Zorg voor professionele ondersteuning.
-

2.2 Uit je eigen stad

Uit je Eigen Stad is een stadslandbouw initiatief: er wordt gezaaid, gekweekt en geoogst op braakliggende terreinen in Rotterdam en binnenkort wordt de eerste stadsboerderij van Rotterdam geopend. Het eten wordt verkocht in de winkel en geserveerd in het restaurant. Maar er zijn ook oogstfeesten, een markt, workshops en educatieve activiteiten (Website Uit je eigen stad).

Voedsel wordt geproduceerd in kleine en grote ecologische circuits op zeer gevarieerde plekken: op verlaten industrieterreinen en kantoordaken, maar ook op tijdelijke bruikbare groenstroken. De teeltsystemen die zijn ontwikkeld zijn flexibel en modulaair opgebouwd, en daardoor makkelijk op te schalen en te dupliceren. Er wordt deels in gebouwen en deels buiten geproduceerd en voornamelijk los van de grond. Naast het produceren van eigen voedsel stimuleert de organisatie ook voedselproductie in eigen tuin: er worden kweek-het-zelf dagen georganiseerd, waarop mensen spullen kunnen kopen en een workshop kunnen volgen om zelf aan de slag te gaan met het aanleggen van een moestuin, -balkon of -vensterbank (Website Uit je eigen stad).

Voedselproductie midden in de stad.

Uit je eigen stad wordt gefinancierd middels crowdfunding: iedereen kan mede-eigenaar worden van dit initiatief door iets bij te dragen aan de aankoop van de eerste locatie van Uit je eigen stad (Website Uit je eigen stad).

Inspirerende inzichten:

- Burgers op creatieve wijze betrekken bij groen in de stad.
  - Voedselproductie als onderdeel van groen in de stad.
  - Crowdfunding als financieringsmodel.
-

2.3 Landelijk Strijp

Landelijk Strijp is een stadspark in Eindhoven en vormt de poort tot de natuurgebieden die zich uitstrekken aan de rand van de stad, zoals nationaal landschap Het Groene Woud (Website Landelijk Strijp). In Landelijk Strijp is ruimte voor sport, werken, recreatie, wonen, en meer. Het plangebied omvat een grote variëteit aan bestemmingen: van Eindhoven airport tot een golfbaan, historisch landgoed en sportcomplex (Enno Zuidema Stedebouw, 2008). Een van de belangrijkste ambities van het park is het herstellen en versterken van het groene karakter. Een deel van de groene ruimte is onderdeel van de ecologische hoofdstructuur (Interview, 2012). Er is echter ook ruimte voor ontwikkeling: Landelijk Strijp profileert zich tevens als aantrekkelijke vestigingslocatie voor technologie bedrijven. Het succes van zo'n *brainport* – broedplaats voor innovatie en kennis – hangt af van de gevestigde bedrijven en de kenniswerkers, maar ook van de locatie en de randvoorwaarden die daar aanwezig zijn. De gemeente Eindhoven erkent het belang van 'quality of life' en definieert dat als 'high tech, high green, high culture'. Groen geldt dus als belangrijke factor voor levenskwaliteit, in termen van woon- en werkgenot en recreatiemogelijkheden (Bergmans, 2010). De bedrijven die zich

Landelijke Strijp. (Enno Zuidema Stedebouw, 2008)

vestigen zijn op zoek naar hoogopgeleid personeel. Vandaar dat een aantrekkelijke omgeving voor dit type kenniswerkers geprobeerd wordt te realiseren: wonen en werken in een groene omgeving waar vrije tijd in de natuur kan worden besteed, maar waar bijvoorbeeld ook een internationale school is op steenworp afstand (Interview, 2012). Groen wordt vooral als belangrijke randvoorwaarde gezien, als basis voor een prettige, gezonde leefomgeving. Er wordt echter ook verder gekeken naar andere baten die het landschap de natuur kan opleveren, zoals energieopwekking en andere ecosystemendiensten. Deze diensten kunnen geld opleveren, of kosten uitsparen, waardoor het interessante opties worden voor de bedrijven die zich op het terrein vestigen (Interview, 2012).

De gemeente koppelt de groene ruimte expliciet aan het bedrijventerrein door bedrijven een aandeel te geven in de aanleg en beheer van het groen (Bergmans, 2010). Deze koppeling krijgt vorm als een coöperatie, waarin de bedrijven, de overheid, en andere partijen (zoals bijvoorbeeld een hovenier of een energiemaatschappij) plaatsnemen. Er zijn een aantal iconoprojecten – een parkviaduct over de snelweg, een boulevard aan het kanaal – uitgewerkt om draagvlak te creëren onder de bevolking en bedrijven en hun medewerkers te interesseren voor de ontwikkeling van de *brainport* (Interview, 2012).

Op het landgoed gelegen in Landelijk Strijp ligt de Philips Fruittuin, een boomgaard met een pannenkoekenhuis, landwinkel en educatieve activiteiten. Er zijn dagelijkse excursies, workshops en een 'Belevingsplein', waar boeren uit de regio uitleg geven over hun producten (Website Philips Fruittuin).

Inspirerende inzichten:

- Groen als randvoorwaarde voor de ontwikkeling van een aantrekkelijke, gezonde leefomgeving in de stad: van woonomgeving tot bedrijventerrein.

2.4 Transition town Deventer: Bijenlint

Transition towns is een beweging van dorpen en steden over de hele wereld met een gemeenschappelijk doel: wonen, werken en leven in de directe leefomgeving duurzamer, minder afhankelijk van fossiele brandstoffen en socialer maken (Website Transition Towns Nederland). Deventer is één van de Nederlandse steden waar een deel van de lokale gemeenschap zich organiseert als Transition Town groep. Zij organiseren verschillende activiteiten en dragen zorg voor de informatievoorziening omtrent thema's zoals 'bouwen & wonen', 'energie & transport', 'geld & economie', 'klimaat & natuur' en 'voedsel & gezondheid'. Er wordt een Transition Town café georganiseerd; een maandelijkse ontmoetings- en discussieavond, Eetbaar Deventer ondersteunt en assisteert bij het aanleggen van moestuinen en stimuleert lokale voedselproductie. Transition Town Radio maakt wekelijks radio over

---

duurzame thema's. In het kader van het 'jaar van de bij' en om de bijensterfte tegen te gaan is er een werkgroep gestart die een 'bijenlint' door de stad wil aanleggen. Er wordt een mix van bloemzaden uitgedeeld, die van lente tot herfst zal bloeien en waar bijen dol op zijn, met als resultaat een lint van bloemen dat de stad zal doorkruisen. Daarnaast wordt er gelobbyd bij de gemeente om het maaibeeld van de gemeentewerken aan te passen.

Inspirerende inzichten:

- Burgers op creatieve wijze betrekken bij het creëren van een duurzame leefomgeving.
- Groen, verbonden aan bredere actuele milieuthema's zoals klimaat en biodiversiteit.

2.5 EVA centrum

De ecologische nieuwbouwwijk EVA Lanxmeer ligt in Culemborg. De wijk is ontwikkeld in een waterwinningsgebied, met historische culturele en natuurlijke eigenschappen, zoals een watertoren, een herstelde oude rivierarm en oude boomgaarden (Website EVA Lanxmeer). De wijk is gebouwd volgens 'diep groene' ecologische principes en een water concept, bestaande uit biologische landbouw, perm cultuur, natuurlijke waterberging en waterzuivering door halofyten (van Timmeren, 2007). Nu, zo'n tien jaar na de ontwikkelingsfase van de woonwijk is het project gerealiseerd en verworpen tot een nationaal en internationaal icoon op het gebied van duurzaam bouwen. Het project is gestart als particulier initiatief en uiteindelijk tot stand gekomen middels coproductie tussen de gemeente Culemborg en Stichting EVA (Educatie, Voorlichting en Advies).

Het plan was om in de wijk een aantal innovatieve gebouwen neer te zetten, zoals de stadsboerderij, het EVA Centrum en de 'living machine'. Het EVA centrum was bedoeld als het centrale punt voor kennis en activiteiten in Lanxmeer: een multifunctionele ontmoetingsplaats, een 'levend laboratorium' waar duurzaamheidsprincipes en innovatieve ideeën besproken, bediscussieerd en getest kunnen worden en kunnen inspireren (van Timmeren et al., 2007). De *living machine* is een waterzuiveringsinstallatie waarbij afvalwater op ecologische wijze wordt gezuiverd. Zonlicht en bepaalde planten, algen en bacteriën zorgen voor de afbraak van afvalstoffen. Het zwarte water (afkomstig uit toiletten) wordt samen met groente-, fruit- en tuinafval verwerkt tot compost en gebruikt voor energie-opwekking in een biogasinstallatie.

Hoewel de duurzame wijk Lanxmeer wordt gezien als succesverhaal en inspiratiebron, zijn de plannen om het EVA centrum te ontwikkelen tot een kenniscentrum en een proeftuin voor duurzame ideeën op de klippen gelopen (Interview, 2012). Het concept voor het EVA centrum is echter uitgewerkt en kan interessante aanknopingspunten bieden. Het concept voor het multifunctionele, innovatieve gebouw omvatte de volgende punten: een congrescentrum met diverse zalen voor lezingen, symposia en conferenties, een ecologisch hotel en wellness centrum, een bibliotheek, een biologisch café en restaurant, ecologische en educatieve tuinen en waterpartijen, en het EVA laboratorium, waar geëxperimenteerd zou kunnen worden met sociaal-culturele activiteiten, onderwijsvernieuwing en kennis voor de toekomst van onderwijs en samenleving. Plannen zijn ontwikkeld voor een 'Open Universiteit voor Duurzaamheid' en een 'EVA Academie', gericht op thema's als duurzame stedenbouw

---

en landschapsontwikkeling voor professionals, beleidsmakers en geïnteresseerde burgers. Met subsidie van de Provincie Gelderland is een activiteitenprogramma gericht op educatie ontwikkeld, maar dit is nooit werkelijkheid geworden (Interview, 2012).

Inspirerende inzichten:

- Groen als een proeftuin en als een drijfveer voor wetenschappelijke onderwijs en onderzoek.
-

2.6 Amelisweerd en Rhijnauwen

De landgoederen Amelisweerd en Rhijnauwen liggen aan de zuidrand van Utrecht en zijn een zeer gewaardeerde recreatieplek voor de inwoners van de stad. In de 'Toekomstvisie Landgoederen Amelisweerd en Rhijnauwen' wordt uiteengezet hoe de gemeente Utrecht van plan is om bij te dragen aan het behoud, beheer en herstel van de bossen en lanen, maar ook welke ontwikkelingen op het gebied van recreatie, landbouw en bedrijvigheid er mogelijk zijn (Gemeente Utrecht, 2011).

Landhuis Oud Amelisweerd aan de Kromme Rijn. (Gemeente Utrecht, 2011)

Op dit moment bieden de landgoederen ruimte aan drie landhuizen, een bezoekerscentrum, twee historische, biologische tuinderijen, verschillende horecagelegenheden zoals een biologisch theehuis, een pannenkoekenhuis, een jeugdherberg met café, tennisbanen, een fort uit de Hollandse Waterlinie, een bloembinderij en verschillende boerenbedrijven. Daarnaast kan er uiteraard gewandeld, gefietst en gekanood worden. Verschillende activiteiten die verder ontwikkeld kunnen worden staan genoemd in de toekomstvisie. Er is een voorstel om de huidige landbouw en tuinderijen verder uit te bouwen met een programma omtrent stadslandbouw, waarin een directe relatie wordt gelegd tussen voedselproductie en -afname door stadsbewoners, door middel van boerderijlessen, natuureducatie en het vermarkten van streekproducten. Ook de rol van de landgoederen als landschappelijke verbinding tussen stad en platteland kan verder worden benut. Er zijn plannen om infrastructurele barrières zoals de snelweg en het spoor te overbruggen om de historische relatie tussen stad en landgoederen te versterken en er zijn plannen om de samenhang tussen de landgoederen en de nabij gelegen universiteitscampus te versterken door het herstellen van de oude sloot- en beplantingsstructuur tussen de twee gebieden. Vanuit het bezoekerscentrum wordt informatie verstrekt over de historie van de landgoederen, er is een architectuurcentrum, wandel- en fietsroutes zijn beschikbaar, er worden verschillende educatieve activiteiten georganiseerd en excursies gehouden door de boswachter

Inspirerende inzichten:

- Groen in de stad, gekoppeld aan cultuurhistorie, als een motor voor recreatie en toerisme.

2.7 Clissold Park

Clissold Park is een park in een deelgemeente van Londen. In 2007 heeft het park een *Green Flag Award* gewonnen, als waardering voor een van de beste groene ruimtes in het Verenigd Koninkrijk. Het park biedt ruimte aan een grote verscheidenheid aan activiteiten: een hertenkamp, speeltuin, biologische groentetuin, een oud landhuis (Clissold House), bezoekerscentrum, en tennisbanen (Website Clissold Park; Hackney Council, 2011).

Natuur en cultuur in Clissold Park. (Website Clissold Park)

Inspirerende inzichten:

- Groen in de stad kan (inter)nationale topkwaliteit krijgen door een uitgekiend ontwerp dat sterke functies combineert.

2.8 Natuur- en Milieu Educatie centrum Ter Kleef

Het Natuur- en Milieu Educatie (NME) centrum Ter Kleef van de gemeente Haarlem brengt mensen kennis bij op het gebied van natuur, milieu en duurzaamheid en is gehuisvest op het terrein van de voormalige Stadskweektuin, op het landgoed van Huis ter Kleef. Naast het NME centrum zijn er ook een kinderboerderij en schooltuinen. De doelen van NME centrum Ter Kleef zijn het bewust maken van de eigen leefomgeving en betrokkenheid bij een duurzame samenleving creëren (Wisse, 2012).

Locatie van NME centrum Ter Kleef.

Natuur- en Milieu Educatie centra zijn van oudsher sterk gericht op kinderen. Alhoewel educatie van kinderen ook een centrale plek inneemt in NME centrum Ter Kleef, wordt er door middel van informatie verstrekking en advisering ook geprobeerd andere doelgroepen aan te spreken. NME centrum Ter Kleef vervult een regierol ten aanzien van natuur- en milieu educatie in Haarlem, het centrum creëert en beheert voorzieningen om kinderen en volwassenen in contact te brengen met natuur, milieu en duurzaamheid. Daarnaast heeft het centrum de ambitie om een organiserende, coördinerende, informerende en adviserende rol te spelen in het speelveld tussen inwoners van Haarlem, de gemeente, het bedrijfsleven en de samenleving in het geheel (Wisse, 2012, Verheijen et al, 2011). Het NME centrum leent ook lesmateriaal over natuur en milieu uit aan scholen, en ondersteunt scholen en andere groepen bij hun activiteiten (Website Natuur- en Milieu Educatie centrum Ter Kleef). Daarnaast zijn er workshops en een wekelijks groenspreekuur, waar iedereen met vragen over natuurlijk en duurzaam tuinieren terecht kan (Wisse, 2012). Recentelijk is er onderzoek geweest naar de mogelijkheden om een duurzaamheidscentrum te starten, naast het bestaande NME centrum. Door de bewoners wordt een dergelijk centrum als wens genoemd, de gemeenteraad heeft eind 2011 opdracht gegeven voor een haalbaarheidsonderzoek (Wisse, 2012). Veel van het werk voor het NME centrum

---

wordt uitgevoerd door vrijwilligers. Om de vrijwilligers zo goed mogelijk te begeleiden is er een nieuw vrijwilligersbeleid opgesteld, bestaande uit richtlijnen omtrent het aannemen en de begeleiding van (nieuwe) vrijwilligers.

Inspirerende inzichten:

- Groen is onmisbaar voor de educatie van kinderen en volwassenen, als basis voor groene toekomst.
- De groene educatiefunctie kan uitgebreid worden naar informatie- en adviesfuncties voor inwoners en bedrijven.

2.9 Kansen en Knelpunten in lokale groene netwerken

Kansen en knelpunten in dynamische lokale groene netwerken worden grotendeels bepaald door enerzijds externe samenwerkingsverbanden tussen het lokale groene netwerk en overige netwerken en anderzijds door interne organisatie en samenwerking binnen het lokale groene netwerk (Watts, 2002). In de 'best practices' komen met name de volgende kansen & knelpunten tot uitdrukking:

- Het verbinden van sociale en fysieke doelen schept kansen: samenwerken in het groen kan sociale cohesie vergroten, door mensen en ideeën bij elkaar te brengen in een inspirerende, gezonde, aantrekkelijke omgeving. Hierbij is commitment van vrijwilligers, buurtbewoners en ambtenaren onontbeerlijk. Tegelijkertijd kan het werken met vrijwilligers een knelpunt zijn. Een goed vrijwilligersbeleid is nodig om iedereen betrokken en op de hoogte te houden; voldoende uitdaging en structuur te bieden en problemen zoals het niet nakomen van afspraken en onderlinge conflicten, voorkomen.
- Het benutten van nieuwe vormen van financiering. Hierdoor is er de kans om onverwachte partijen te betrekken bij activiteiten. Dit kan door crowd-funding, het oprichten van coöperaties of publiek-private samenwerking (bijvoorbeeld samenwerking tussen bedrijven, zorgverzekeraars en energieproducenten). Innovatieve vormen van financiering kunnen leiden tot meer draagvlak en vermindering afhankelijkheid subsidies. Groen is niet langer alleen een kostenpost maar kan ook waarde toevoegen en kosten besparen. Tegelijkertijd kan het moeilijk zijn om investeerders voor projecten te vinden. Commitment alleen is onvoldoende om de daadwerkelijke financiering rond te krijgen.
- Projecten met een langere looptijd – denk daarbij aan een looptijd die meer dan 1 politieke cyclus omvat – of projecten die niet voldoende aansluiten bij de beleidsprioriteiten van de gemeente kunnen netwerk en draagvlak onder wethouders verliezen.

Veel van de randvoorwaarden die in de beschreven 'best practices' als succesfactoren genoemd worden lijken in de stad Arnhem aanwezig te zijn: groene omgeving, cultuurhistorie, belang van een aantrekkelijke vestigingsplaats, interesse bij de Gemeente, hoger onderwijs en universiteiten in de nabijheid en de vele bestaande groene initiatieven. Om deze kansen beter te benutten is het noodzakelijk dat er een betere koppeling komt tussen de aanwezige netwerken, burgers op creatieve wijze betrokken worden bij bestaande en nieuwe groene initiatieven, nagedacht wordt over hoe vrijwilligers optimaal ingezet kunnen worden en creatieve vormen van financiering overwogen worden.

---

3 De sociale dynamiek van netwerken en van informele organisaties

3.1 Inzichten uit studentenonderzoek

Op grond van de probleemstelling en inzichten uit de 'best practices' zijn twee thema's geselecteerd voor nader studentenonderzoek. Ten eerste *netwerken*: het succes van een 'Green Point' is in sterke mate afhankelijk van de netwerkrelaties met andere sleutelactoren (mensen, organisaties). Ten tweede *informele organisaties*: het Bezoekerscentrum Sonsbeek wordt gekenmerkt door een grote inzet van vrijwilligers, die voor een aanzienlijk deel op een informele manier georganiseerd zijn. Joeri Versteegen heeft onderzoek gedaan naar de structuur de netwerken die in Nederland betrokken zijn bij succesvolle initiatieven rond groen in de stad. Tom Belzer heeft onderzoek gedaan naar de informele organisatie, aan de hand van literatuur en observaties in het Bezoekerscentrum Sonsbeek zelf. Op basis van hun onderzoeksrapporten en aanvullend literatuuronderzoek presenteren we in dit hoofdstuk heel beknopt enkele inzichten die kunnen bijdragen aan een beter begrip van de positie van het Bezoekerscentrum Sonsbeek.

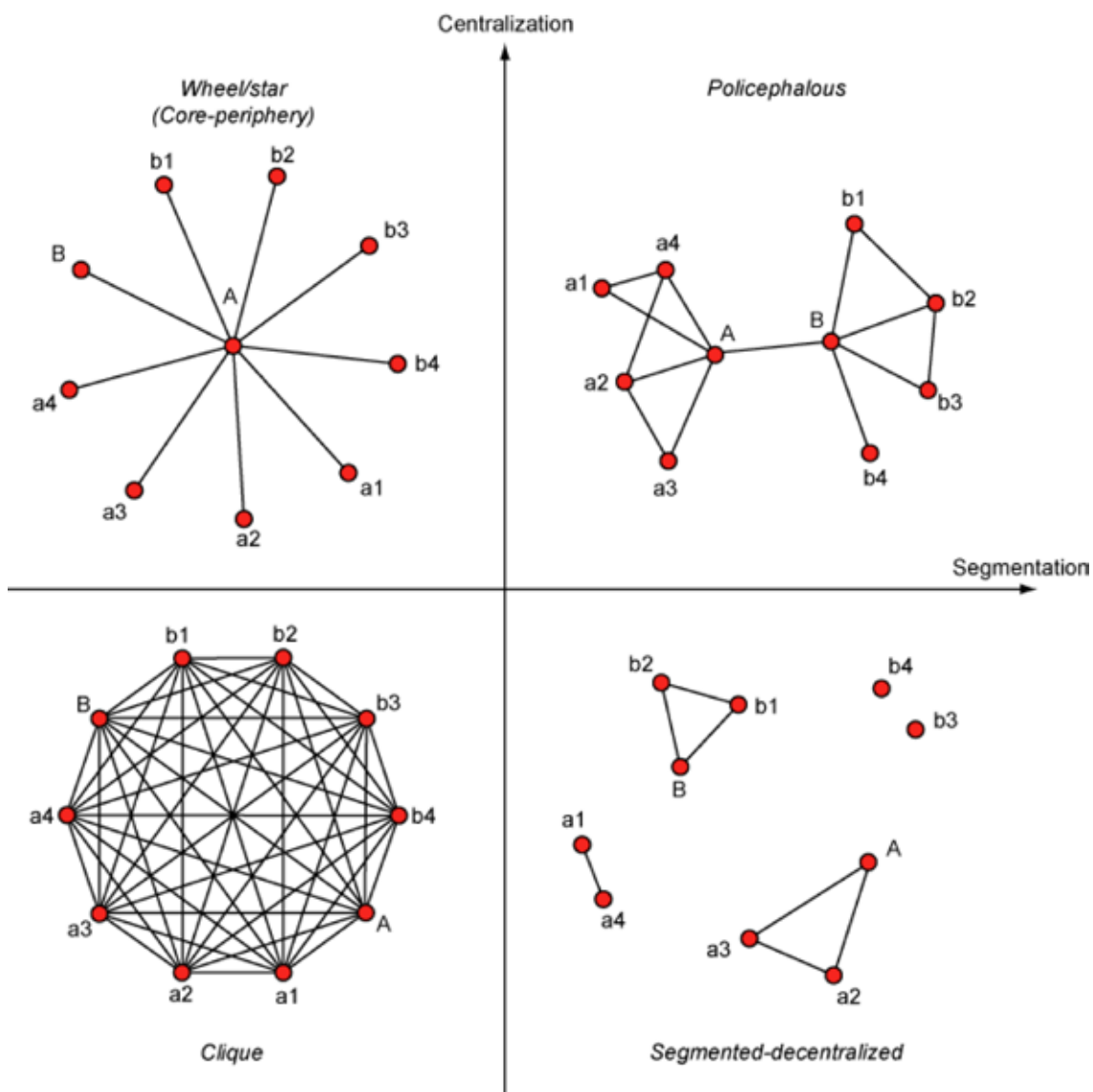

3.2 Groene netwerken

In hun onderzoek naar het beheer van groen in Stockholm bespreken Ernstson et al. (2008) de vóór- en nadelen van vier netwerkstructuren, ontleend aan Diani et al. (2003):

- 1 Wheel/Star-structuur: Alle actoren zijn verbonden met de centrale actor en via deze centrale actor verbonden met de overige actoren van het netwerk. Deze structuur is helder en kan heel efficiënt werken, maar legt ook een grote druk bij de centrale actor; wanneer de uitwisseling via deze actor niet optimaal verloopt betekent dat vertraging in het hele netwerk.
- 2 Clique-structuur: Alle actoren zijn direct met elkaar verbonden. Er is geen centrale actor. Het onderhouden van deze structuur kost meer energie, vanwege de vele verbindingen; een ander nadeel kan het naar binnen gekeerd karakter zijn. Voordeel is een intensieve onderlinge uitwisseling.
- 3 Policephalous-structuur: Dit 'veelkoppige' netwerk wordt gevormd door subgroepen. Binnen een subgroep zijn alle actoren met elkaar verbonden. Eén actor van een subgroep is verbonden met één actor van een andere subgroep waardoor beide subgroepen deel uitmaken van hetzelfde netwerk. Deze structuur maakt samenwerking mogelijk met een beperkt aantal netwerkrelaties; het kan daarom bijdragen aan een efficiënte coördinatie tussen verschillende actoren.
- 4 Segmented/Decentralized structuur: Dit netwerk bestaat uit verschillende actoren en subgroepen die niet allemaal met elkaar verbonden zijn. In deze structuur gecoördineerde samenwerking niet goed mogelijk. Ook wanneer de cruciale links in een veelkoppig netwerk niet goed functioneren ontstaat een gesegmenteerde structuur.

De manier waarop lokale groene netwerken zich intern en extern organiseren en welke samenwerkingsvormen er door deze lokale groene netwerken worden aangegaan is bepalend voor het ontwikkelen van kennis en het verwerken van nieuwe ideeën en informatie.

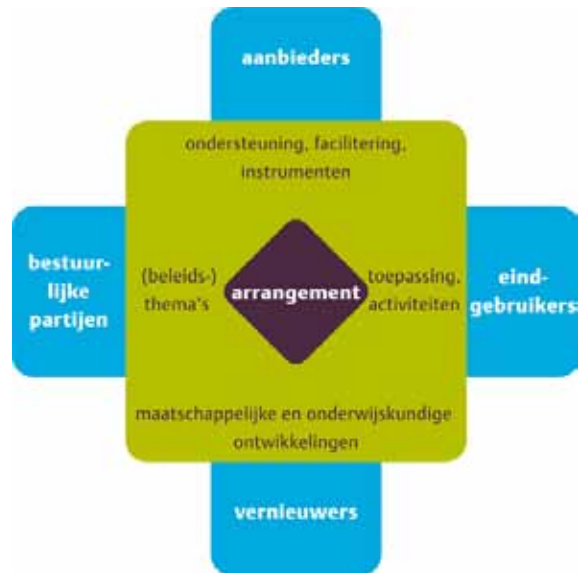
Figuur 1 Netwerkstructuren voor social movements (Diani, 2003). De punten vertegenwoordigen actoren en de lijnen laten de samenwerking tussen de actoren zien. De netwerkstructuren verschillen in mate van centralisatie (verticale as) en segmentatie (horizontale as).

3.2.1 Lokaal samenwerken binnen een netwerkstructuur

De netwerkstructuur van het Bezoekerscentrum Sonsbeek lijkt op de door Ernstson (2008) onderscheiden wheel/star-structuur. Het Sonsbeek-netwerk heeft 1 centrale actor, de directeur, die verbonden is met alle actoren van het interne netwerk en tegelijkertijd zorg draagt voor de externe aansluiting van het Bezoekerscentrum Sonsbeek bij de belangen van lokale bestuurders én overige stakeholder groepen. De actoren in het netwerk zijn via de directeur verbonden met dit netwerk. Het maakt het Bezoekerscentrum Sonsbeek kwetsbaar. Extra kwetsbaar omdat er binnen het Bezoekerscentrum Sonsbeek meer dan 100 vrijwilligers actief zijn, actoren die via de directeur verbonden zijn met het netwerk. Om aan de ambitie van Greenpoint te voldoen zou het belangrijk zijn om de interne en externe netwerkstructuur te versterken en uit te breiden in de richting van een 'polycephalous' netwerk, waar functies meer verdeeld zijn en diverse vormen van samenwerking en uitwisseling mogelijk zijn.

Het arrangementen model (figuur 2), dat wordt gehanteerd in het Natuur- & Milieu-educatiebeleid (uitvoeringskader Natuur- en Milieu-educatie 2008-2011), biedt kansen. Een arrangement is een slimme coalitie van partijen die samen effectieve activiteiten realiseren en kennis genereren met een meerwaarde voor iedereen. Een goed arrangement heeft continuïteit door de energie die vanuit vraag & aanbod bij elkaar komen, beantwoordt aan de behoeften & wensen van de doelgroep, sluit aan bij lokaal beleid én is bestuurlijk verankerd, inclusief de financiering ervan.

Toelichting figuur 2: de buitenring van het model bestaat uit de stakeholdergroepen die vertegenwoordigd zijn binnen een arrangement. In figuur 2 zijn dat bestuurders (agenderen specifieke thema's zoals bijvoorbeeld 'groen in de stad' en zoeken partners om hun beleid uit te kunnen voeren), aanbieders (initieëren & faciliteren activiteiten en kennis) eindgebruikers (maken gebruik van de kennis en activiteiten) en vernieuwers (kennisoverdracht van nieuwe ontwikkelingen). De binnenring vertegenwoordigt de bijdrage aan het arrangement.

Figuur 2 Arrangementen model.

Een succesfactor uit het arrangementenmodel is dat de rolverdeling tussen de actoren helder is. Voor de lokale beleidsmakers in Arnhem betekent dit bijvoorbeeld dat het onwenselijk is om het Groenplan Arnhem, eventueel met ambtelijke ondersteuning om het kapvergunningensysteem of andere groene gemeentezaken over te hevelen naar het Bezoekerscentrum Sonsbeek. De Gemeente Arnhem vindt het juist belangrijk om de verschillende rollen van het Bezoekerscentrum Sonsbeek en de Gemeente Arnhem te blijven onderscheiden. Bovendien zijn de taken, rollen en verantwoordelijkheden van de Gemeente Arnhem vastgelegd in formele procedures, trajecten en regels.

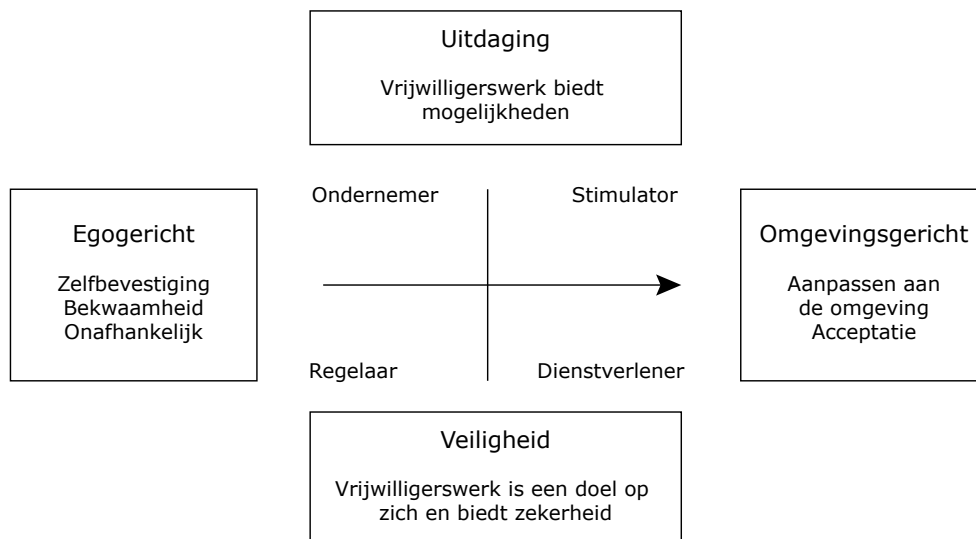
Actoren met energie en overtuiging om een succes te maken van een initiatief vormen met elkaar een netwerk. Deze actoren kiezen samen een thema. Verschillende stakeholdergroepen, bijvoorbeeld lokale ondernemers, maatschappelijke organisaties en lokale beleidsmakers geven invulling aan de plannen. Kennis wordt gedeeld tussen alle actoren, hierdoor wordt nieuwe kennis gegenereerd. Bezoekerscentrum Sonsbeek zou in de beginfase de initiërende en verkennende rol op zich kunnen nemen en het netwerk kunnen opzetten. Als het netwerk gevormd is worden afspraken gemaakt over taken, verantwoordelijkheden en de samenhang tussen de verschillende activiteiten.

Uit interviews met lokale beleidsmakers blijkt een positieve kijk op het uitbouwen van de publieke functie van het Bezoekerscentrum Sonsbeek en het ontwikkelen van een Greenpoint. Echter alleen als er wordt samengewerkt met andere 'groene groepen' en met aanpalende organisaties zoals sport- en/of cultuur-groepen. Nauwere samenwerking met het Natuurcentrum Arnhem (voorheen NME) wordt als zeer wenselijk gezien. 'Het zou mooi zijn als er verspreid over de stad min of meer soortgelijke publieke 'groenplaatsen' zouden kunnen ontstaan, die kunnen dienen als ontmoetingsplaats en informatiecentrum op het vlak van 'groen en milieu' met zowel generieke als wijk-specifieke thema's en activiteiten. Hiervoor zouden de bestaande locaties moeten worden benut. Discussie, interactie en themabijeenkomsten over bijvoorbeeld zonnepanelen, afvalscheiding, ecologische- of andere beleidsmaatregelen kunnen hier plaatsvinden.'

Dat samenwerking geoptimaliseerd kan worden tussen de Gemeente Arnhem en het Bezoekerscentrum Sonsbeek blijkt uit de 'waardevolle bomenlijst' die de Gemeente heeft laten maken van alle bijzondere bomen in Arnhem. Tegelijkertijd gebruikte het Bezoekerscentrum Sonsbeek placemats waarop waardevolle bomen werden aangeduid.

3.3 Professionaliseren binnen een informele organisatie

Iedere organisatie die met vrijwilligers werkt kent een vorm van vrijwilligersbeleid. Vrijwilligersbeleid bestaat over het algemeen uit het scheppen van voorwaarden voor het vrijwilligerswerk, het afstemmen tussen werk en vrijwilliger en het werven van vrijwilligers. De organisatiecultuur bepaalt grotendeels hoe omgegaan wordt met aandacht voor vrijwilligers, opvattingen over het werken met

Figuur 3 Vrijwilligerskwadrant. (Movisie, 2013)

vrijwilligers en ideeën over de redenen dat vrijwilligers bij een organisatie komen werken. Tenslotte geldt dat niet iedere vrijwilliger goed past bij de managementstijl van een organisatie. Een organisatie doet er daarom goed aan zich te realiseren wat voor een vrijwilligers ze in huis heeft, en welk type vrijwilliger ze zoekt (Hottentot en Kuperus 2002).

Movisie (2013), heeft het vrijwilligerskwadrant ontwikkeld (figuur 3) Een eerste onderscheid dat gemaakt kan worden is dat tussen vrijwilligers die uitdaging en vrijwilligers die veiligheid zoeken in het vrijwilligerswerk. 'Uitdaging-vrijwilligers' zijn op zoek naar kansen. Zij vinden in het vrijwilligerswerk een plek om te experimenteren en te leren. 'Veiligheid-vrijwilligers' zoeken een veilige plek, rust en zekerheid bij hun werk. Het tweede onderscheid behandelt de vraag of de vrijwilliger op zichzelf of op de omgeving gericht is. Ego-gerichte vrijwilligers werken graag zelfstandig en onafhankelijk. Vrijwilligerswerk wordt door hen gebruikt voor zelfbevestiging en het gebruik van hun bekwaamheid. Omgevingsgerichte vrijwilligers passen zichzelf aan, werken graag samen met anderen en streven hierbij naar acceptatie.

- Ondernemers nemen een actieve en initiatiefrijke houding aan. Openheid, ruimte om te groeien en inspraak zijn belangrijke zaken in het vrijwilligerswerk. Ondernemers zijn op zoek naar uitdagende klussen. In een omgeving met veel regels, procedures en hiërarchie zijn ze niet op hun plaats.
- Stimulators 'doen graag goed' voor anderen en werkzaamheden moeten concrete resultaten opleveren. De vrijwilligersorganisatie wordt gezien als een omgeving vol kansen waarin acceptatie en erkenning van de omgeving van groot belang zijn. Samenwerking, begeleiding en feedback in het vrijwilligerswerk zijn belangrijke begrippen. Een sterk competitieve sfeer en klaaggedrag maken dat een stimulator afhaakt.
- Dienstverleners doen vrijwilligerswerk omdat ze op zoek zijn naar zinvol werk in een rustige en zekere omgeving. Sociale acceptatie is hierbij belangrijk. Haalbare doelen, een duidelijke structuur en taakafbakening bieden dienstverleners de zekerheid die zij nodig hebben. Dit is een trouw type vrijwilliger, maar grote veranderingen of vage opdrachten kunnen leiden tot vertrek.
- Regelaars hebben behoefte aan rust en veiligheid en zijn hierbij meer op zichzelf gericht dan op de sociale omgeving. Regelaars doen graag werk waarbij ze van zichtbaar belang zijn voor de organisatie. Hierdoor trekken ze verantwoordelijkheid en controle naar zich toe. Zij tonen zich betrokken bij de organisatie. Duidelijke afspraken, regels en het uitoefenen van invloed biedt de regelaar houvast in het vrijwilligerswerk. Regelaars zijn voor de continuïteit van een organisatie van belang. In periodes van grote verandering werken ze soms als een rem.

Om alle rollen te kunnen vervullen die horen bij een Greenpoint zou het Bezoekerscentrum Sonsbeek niet alleen aantrekkelijk moeten zijn voor alle typen vrijwilligers maar ook gericht vrijwilligers moeten werven.

---

4 Greenpoint Sonsbeek in de ogen van de gemeente Arnhem

Het Nederlandse gezegde 'door de bomen het bos niet meer zien' betekent 'het overzicht verliezen door een overvloed aan informatie'. Voor bezoekerscentrum Sonsbeek, een historisch landschapspark in het groene Arnhem, is dit momenteel aan de orde. In de afgelopen jaren zijn er tal van groene activiteiten opgezet en uitgevoerd, met de hulp van vele vrijwilligers. Ondanks het succes van de activiteiten en de populariteit van het park voelt het geheel als los zand. Er is behoefte aan een heldere rol voor het bezoekerscentrum als initiator, facilitator en organisator van groene activiteiten in het hart van de stad. Het bezoekerscentrum als Greenpoint: groen kenniscentrum en kloppend hart van park Sonsbeek en van de stad Arnhem. Dit onderzoek wil bijdragen aan het creëren van duidelijkheid over de mogelijkheden van bezoekerscentrum Sonsbeek om een Greenpoint te worden, waar krachten worden gebundeld, waar een scala aan activiteiten een geheel vormen. Waar door de bomen het bos weer gezien kan worden.

Volgens de wethouder van de Gemeente Arnhem is het bezoekerscentrum van een pure vrijwilligersorganisatie steeds meer een professionele organisatie geworden, waar op effectieve wijze aandacht gevraagd wordt groene thema's. Sterke punten zijn: laagdrempeligheid, toegankelijk voor veel verschillende doelgroepen, platform voor discussie en informatievoorziening en het organiseren van originele activiteiten. Deels is het bezoekerscentrum Sonsbeek volgens de wethouder een Greenpoint en dat kan verder uitgebouwd worden.

4.1 Greenpoint Sonsbeek, de bouwstenen

Het Bezoekerscentrum Sonsbeek heeft als ambitie het initiëren, faciliteren en organiseren van activiteiten en kennis omtrent 'groen in de stad', variërend van bijdragen aan de ontwikkeling van kennis tot fungeren als proeftuin voor groene innovaties.

4.1.1 Het ontwikkelen van groene kennis rondom actuele thema's

Het Bezoekerscentrum Sonsbeek is succesvol in het initiëren van verschillende soorten activiteiten. Om meer samenhang in dit scala aan activiteiten te brengen en de activiteiten explicieter te koppelen aan groene kennis zou gewerkt kunnen worden rondom actuele thema's:

Groen & Gezondheid: onderzoek wijst uit dat groene ruimte een positief effect heeft op de fysieke én mentale gezondheid. Daarnaast dragen planten en organismen bij aan het verminderen van lucht-, water- en bodemvervuiling, door opname en afbraak van schadelijke stoffen. In Proefpark de Punt wordt een deel van de projecten gefinancierd door zorgverzekeraars, door het bewezen effect van vermindering van zorgkosten door meer buiten te werken en te bewegen in de groene ruimte. In Arnhem zal het Rijnstate ziekenhuis verbouwd worden tot het meest duurzame ziekenhuis van Nederland. Ook daar liggen volgens de Gemeente Arnhem voor het Bezoekerscentrum Sonsbeek kansen.

Groen & Voedsel: stadslandbouw is een van de meest actuele thema's op het gebied van 'groen in de stad'. Stadslandbouw biedt een kapstok om kennisuitwisseling te initiëren en te faciliteren. Voorbeelden zijn lezingen en workshops over mogelijkheden van stadlandbouw; van jong tot oud kennis laten maken met voedsel 'in het wild'; groente, fruit, melk en eieren op een steenworp van huis stimuleren; bijdrage aan behoud biodiversiteit; bijen houden voor de bijdrage aan bestuiving van planten, 'Sonsbijenhoning'; het vergroten van de sociale cohesie door het beschikbaar stellen van moestuinen voor buurtbewoners.

Groen & Educatie: gericht op verschillende leeftijdscategorieën en verschillende groepen uit de samenleving. Van workshops over 'groene kennis', praktische hulp bij bijvoorbeeld het aanleggen en ontwikkelen van groene daken, inspelen op actuele activiteiten zoals het jaar van de bij.

4.1.2 Het ontsluiten van groene kennis voor verschillende doelgroepen

De Gemeente Arnhem stelt dat het Bezoekerscentrum Sonsbeek meer zakelijke initiatieven zou kunnen ontplooien want er is bij de groene clubs veel kennis in huis. Die kennis zou ontsloten moeten worden voor bezoekers, bewoners en andere organisaties. Tijdens de interviews met de Gemeente zijn verschillende voorbeelden van hoe deze groene kennis ontsloten kan worden genoemd:

- Digitaliseren en online brengen van groene kennis
- Inventariseren van bestaande kennis
- Bemiddelen tuinonderhoud
- Bemiddelen afstudeerplekken of stages voor studenten 'groene studies'
- Vraagbaak oprichten over snoeien, vogels, planten...
- Werkplekken verhuren aan groene zzp-ers
- Groenloket waar bewoners met vragen over energie of afval terecht kunnen

Voor het ontsluiten van groene kennis is volgens de Gemeente Arnhem een gedegen bedrijfsplan noodzakelijk waarin de financiële consequenties worden doorgerekend.

4.1.3 Het verbinden van verschillende soorten kennis

Vanuit het sterke bestaande netwerk kunnen verschillende soorten kennis bij elkaar gebracht worden: wetenschappelijke kennis vanuit universiteiten, hogescholen en kennisinstituten in de omgeving; praktijkkennis door samenwerking met andere groene organisaties; ervaringskennis ingebracht door vrijwilligers/medewerkers van het Bezoekerscentrum en door buurt- en stadsbewoners met interesse in thema's gerelateerd aan 'groen in de stad'. Het Greenpoint kan op deze wijze de functie van 'kennismakelaar' of facilitator vervullen, een brug vormen tussen wetenschap en praktijk door het bij elkaar brengen en koppelen van kennis en mensen die met die kennis werken. Logischerwijs heeft 'Transition Town Arnhem' haar thuisbasis in Bezoekerscentrum Sonsbeek.

---

5 Conclusie - 'lessons learnt'

Om de stap van Bezoekerscentrum naar Greenpoint succesvol te kunnen maken is in dit onderzoeksproject gezocht naar hoe het Bezoekerscentrum de rol van initiator, facilitator en organisator vorm kan geven.

Initiator

Het Bezoekerscentrum Sonsbeek is succesvol in het initiëren van verschillende soorten activiteiten. Om meer samenhang in dit scala aan activiteiten te brengen en de activiteiten explicieter te koppelen aan groene kennis zou gewerkt kunnen worden rondom actuele thema's. Belangrijk is dat er formele en informele samenwerkingsverbanden worden gesloten met andere (groene) groepen om deze thema's vorm te geven.

Facilitator

De locatie en de activiteitenwaaier van het Bezoekerscentrum Sonsbeek maken het tot een geschikte thuisbasis en verzamelplaats voor groene initiatieven, maar de ontwikkeling tot een Greenpoint vraagt meer. Voor het ontsluiten en verbinden van groene kennis is volgens de Gemeente Arnhem een gedegen bedrijfsplan noodzakelijk waarin ook de financiële consequenties worden doorgerekend. Zakelijke initiatieven moeten meer aandacht krijgen.

Organisator

Op het gebied van organisatie kan aan de volgende stappen gedacht worden. Intern formuleert het Bezoekerscentrum Sonsbeek een professioneel vrijwilligersbeleid waarbij wordt gestuurd op het werven van nieuwe vrijwilligers die de stap van Bezoekerscentrum naar Greenpoint mee kunnen ontwikkelen en het tegelijkertijd structuur bieden aan de nu bij het Bezoekerscentrum werkende vrijwilligers. Dit vrijwilligersbeleid wordt helder gecommuniceerd naar alle betrokkenen; taken, rollen en verantwoordelijkheden worden besproken met het team. Er wordt een monitoringstrategie en een communicatiestrategie ontwikkeld voor het vrijwilligersbeleid.

Extern ligt bij het Bezoekerscentrum Sonsbeek de focus op samenwerking met lokale groene groepen en op het sluiten van onverwachte coalities met als doel kennis delen, kennis ontsluiten en het lokale groene netwerk versterken.

De wheel/star-netwerkstructuur wordt vervangen door een netwerkstructuur. In deze structuur hoeft niet alle afstemming te lopen via de directeur als enige centrale actor, maar kunnen ook andere groepen en personen functies vervullen en taken afstemmen. Het arrangementen model dat gehanteerd wordt door Natuur- & Milieueducatie biedt kansen.

Bronnen

- Belzer, T., 2013. Bezoekerscentrum Sonsbeek. De informele kant van de organisatie. Scriptie Wageningen Universiteit, Wageningen.
- Bergmans, M.F.A, 2010. *Groen B.V. Samenwerking bij aanleg en beheer van groene openbare ruimte in de stad*. Master thesis, Universiteit Utrecht, Utrecht.
- Bezoekerscentrum Sonsbeek, 2011. *Greenpoint Sonsbeek. Plan van aanpak*. Bezoekerscentrum Sonsbeek, Arnhem.
- Diani M, & McAdam D., 2003. *Social Movements and Networks: Relation Approaches to Collective Action*. OUP Oxford.
- Enno Zuidema Stedebouw, 2008. *Ontwikkelingsvisie Landelijk Strijp*. Enno Zuidema Stedebouw, UrbanXchange, gemeente Eindhoven, Rotterdam.
- Gemeente Utrecht, 2011. *Toekomstvisie landgoederen Amelisweerd en Rhijnauwen*. Dienst Stadsontwikkeling, gemeente Utrecht, Utrecht.
- Hackney Council, 2011. *Clissold Park Management Plan 2011-2016*. Hackney Council, London, UK.
- Hottentot, M. & Kuperus, M., 2002. *Vrijwilligersorganisaties onderzocht. Over het tekort aan vrijwilligers en de wijze van werving en ondersteuning*. Sociaal Cultureel Planbureau, Den Haag.
- Interviews Gemeente Arnhem, 2013.
- Interviews initiatiefnemers 'best practices', 2012.
- Keijzer, K. & Biemans, R., 2012. *Werkboek Tuinman in de Wijk. Visie en methode 2012*. Creatief Beheer, Rotterdam.
- Koppen, van, C.S.A., 2011. *Natuur is er niet voor de natuur*. Artikel in Dagblad Trouw, 10 januari 2011.
- Timmeren, van, A., Kaptein, M. and Sidler, D., 2007. *Sustainable Urban Decentralization: Case EVA Lanxmeer, Culemborg, the Netherlands*. International Conference Sustainable Urban Areas, 25-28 juni 2007, Rotterdam.
- Verheijen, S., Koppen, van, C.S.A., Brandenburg, A., 2011. *Kenniscirculatie in natuur- en milieueducatie*. Effectmeting project 'Kennistransfer NME' 2008-2010.
- Versteegen, J., 2013. Lokale netwerken van vergroeningsinitiatieven: succes- en faalfactoren. Scriptie Wageningen Universiteit, Wageningen.
- Watts, D.J., 2002. *Identity and Search in Social Networks*. Science, Vol. 296 no. 5571 pp. 1302-1305
- www.arnhemsegroeneagenda.nl
www.bezoekerscentrumsonsbeek.nl
www.clissoldpark.com
www.creatiefbeheer.nl
www.evalanxmeer.nl
www.groenendestad.nl
- www.groenkennisnet.nl
www.movisie.nl
www.natuurenmilieu.nl
www.philipsfruittuin.nl
www.transitiontowns.nl
www.uitjeeigenstad.nl

Wageningen UR, Wetenschapswinkel
Postbus 9101
6700 HB Wageningen
T (0317) 48 39 08
E wetenschapswinkel@wur.nl

www.wageningenUR.nl/wetenschapswinkel

Wageningen UR (University & Research centre) ondersteunt met de Wetenschapswinkel maatschappelijke organisaties als verenigingen, actiegroepen en belangenorganisaties. Deze kunnen bij ons terecht met onderzoeksvragen die een maatschappelijk doel dienen. Samen met studenten, onderzoekers en maatschappelijke groepen maken wij inspirerende onderzoeksprojecten mogelijk.

